

Koreai nyelv – koreai kultúra

Szociolingvisztikai megfigyelések

Bevezető

Nyelv és kultúra viszonya meglehetősen összetett és bonyolult valami, nehezen értelmezhető. A kultúra fogalom ilyen vonatkozásban természetesen nem „magas kultúrát”, hanem mindazt jelenti, „amit egy személynek tudnia kell, hogy funkcionálni tudjon egy adott társadalomban” (Wardhaugh 1995, 192). Mindenki számára nyilvánvaló, hogy a nyelv és kultúra között kapcsolatnak kell lennie, a vita arról folyt és folyik, hogy ez a viszony milyen jellegű és erősségű, és egyáltalán érdemes-e ezzel a nyelvészet és társadalomtudományok jelenlegi fejlettségi szintjén foglalkozni. A *nyelvi relativizmus* hirdetői szerint a nyelv és a kultúra viszonya *determinisztikus*. E nézet legismetebb külföldi képviselője Sapir és Whorf (*Sapir-Whorf-hipotézis*, röviden *Whorf-hipotézis*). Szerintük az egyén és a beszélőközösség világképét jelentős mértékben a nyelvi struktúra határozza meg, a nyelv tehát egy bizonyos szűrő, amelyen át az ember megismeri a valóságot, s így egy kulturális közeget hoz létre. A nyelvi relativizmus kiemelkedő magyar képviselője Karácsony Sándor. Ő többek között az indo-európai és a magyar alárendelés eltérő sajátosságából következtet az eltérő gondolkodásmód, népi jellemvonások kialakulására, kiemelve, hogy a „magyar lélek [...] nyelve grammatikailag elsődlegesen és leggyakrabban mellérendelő, minden életszerű megnyilvánulásában az” (Karácsony 1985, 335).

Hasonló – mondattannal kapcsolatos – determinisztikus nézetekkel a koreai nyelvvel és kultúrával kapcsolatosan is találkozhatunk. A koreai mondatszerkezet egyik fő sajátossága az, hogy az alárendelt mondat többnyire megelőzi a főmondatot. Ez – a nyelvtan sok egyéb sajátosságával együtt – azt a célt szolgálja, hogy a diskurzus során a hallgatót érzelmileg is ráhangolja, előkészítse az esetleges kellemetlen közlendőkre, a főmondatban kifejtett lényeg befogadására. A fölösleges bőbeszédűség, a lényeg kerülgetése, mint nemzeti jellemvonások, sőt a döntések halogatására való hajlam is ebből a mondatszerkesztési sajátosságból fakadnak (Suh 1996, 48–50). A szerző tanulmányában ugyan említi, hogy a japán struktúra is hasonló, de a japán nemzeti jellemvonásokra nem tér ki (a koreaiak egyébként szeretik nemzeti jellemvonásaikat – érthető történelmi, társadalomlélektani okokból – a japánokéval ellentétesen megfogalmazni).

A determinista állításokkal kapcsolatban felmerült legáltalánosabb ellenérv az, hogy a tudományos igényű bizonyítás rendkívül nehéz, s a Whorf által felhozott példák is – az amerikai hopi indiánok tér- és időszemléletéről stb. – tetszetősek, de nem meggyőzőek. Ellentmond a relativizmus tételeinek, hogy igen könnyű az átjárás az

egyik nyelv „világképéből” a másikéba (bilingvizmus). Nagyon eltérő kultúrájú népek beszélhetnek struktúrájukban hasonló nyelveken; bármiről lehet bármilyen nyelven beszélni, feltéve, ha megfelelő körülírást használunk (ez természetesen nem mindig könnyű).

Fenti gondolatmenetünkéből az következik, hogy a nyelvtipológiai besorolás nem igazolja a nyelv és a kultúra egymásra hatását, erre inkább az areális nyelvészet nyelvszövetségeket feltételező hipotézise szolgálhat elégséges bizonyítékkal: genetikailag és tipológiailag eltérő nyelvek földrajzi–történelmi–kulturális közelsége számos lényegesen egyező nyelvi jellegzetesség kialakulásához vezetett. A távol-keleti, Kínában született civilizáció olyan nyelvekben alakított ki közös vonásokat, amelyek különböző nyelvcsaládokhoz tartoznak: a közös kultúra és vallás az altáji nyelvek különálló ágait képező, agglutináló koreai és japán nyelvet egy nyelvszövetséggé fűzi össze az izoláló kínaival és vietnamival. Ez azt jelenti, hogy a koreai – a többi említett nyelvhez hasonlóan – egy olyan társadalomban alakult ki és fejlődött, amelyet – kínai hatásra – a konfucianizmussá nemesített ősi patriarchális ideológia uralt (kiegészítve a buddhizmussal és a sámánizmussal).

A koreai uralkodó osztály – a kínaihoz hasonlóan – egy erős, centralizált állam érdekében használta fel ezt a – később haladásellenes dogmákká torzult – tanítást, amely a patriarchális család tekintélyelvűségét kivetítette az egész társadalomra. Figyelemre méltó, hogy mindazok a nyelvi eszközök a koreaiakban, amelyek összefüggésbe hozhatók a konfucianus ideológiával, a buddhista orientációt konfucianizmussal felváltó *Choson*-dinasztia hatalomra jutását (1392) követően kristályosodtak ki és nyerték el végleges mai formájukat (Mártonfi 1972, 160).

A konfucianus ideológiában a család a legfontosabb kategória, s az egyén az ősök és utódok végtelen láncolatának csupán egyik tagja: ez a kínai univerzalizmus európaítól eltérő időértelmezését jelzi, amely szerint nincs kezdet és vég, csak körforgás van. A tekintélyelvűség hierarchikus rendszerében a nyelv, a nyelvi etikett igen fontos orientációs eszközzé vált. Minden mondatban érzékeltetni kell a hallgatóval és a mondat alanyával kapcsolatos alá- és fölérendeltségi vagy egyenlő viszonyt; még az 'Esik az eső' magyar mondat koreaira történő fordításakor is:

Piga omnida

Piga wayo

Piga wa

'Esik az eső'

Ezekben a mondatokban a hallgatóval kapcsolatos tisztelet mértéke a mondat hosszúságával arányosan nő. Van néhány magyar nyelven hozzáférhető, igen színvonalas publikáció, amely a kínai (és japán) tiszteleti igeragozás problematikájával foglalkozik (Mártonfi 1972; Mártonfi 1971-72; Martin 1975; Okutsu, 1995), ezért csupán ezek legfontosabb megállapításait próbálom vázlatosan összefoglalni, kiegészíteni.

Az európai nyelvekre jellemző személy-kategória azt jelenti, hogy a nyelvtani alany egyedül és egyértelműen meghatározza: az 1., 2. vagy 3. személy ragját kell-e alkalmaznunk. Az agglutináló jellegű kelet-ázsiai nyelvekben viszont nem a nyelvtani alany dönti el elsődlegesen az igeragozást, hanem a beszédhelyzet három eleme: 1) a beszélő, 2) a hallgató, 3) a beszélőn és a hallgatón kívüli személyek/dolgok (alany) közötti kölcsönös viszony:

hallgató
beszélő alany

A beszédsszituáció három eleme közötti kölcsönviszony a konfuciánus eredetű hierarchiában meghatározott tisztelet (udvariasság) fokozatát jelenti, ezt a nyelvi etikett kötelezően előírja. Az európai nyelvekben a hallgatóra vonatkozó tisztelet mértéke, azaz a tegezés-magázás rendszere a grammatikai személy kategóriának van alárendelve, azon a rendszeren belül érvényesül, önkényesnek tűnő módon: egyik nyelven az egyes szám harmadik személy, a másikban a többes szám második személy jelzi az udvarias beszédmódot. A mondat alanya („referencia-tengely”) és a hallgató („megszólítás-tengely”) kettős viszonyítási rendszerében a következő, tiszteletet kifejező nyelvi eszközök állnak rendelkezésünkre (a nyelvi etikett szabályai szerint *kötelező* kiválasztanunk közülük a beszédsszituációnak megfelelőt):

- 1) az alany- és részeseset, valamint a vocativus alakváltozatai,
- 2) a kötött szórendű S-O-V mondat állítmányainak mondatzáró végződése, i,
- 3) a mondatzáró végződés és a szótő közé illeszkedő ún. tiszteleti infixum (-*ši* / -*uši*),
- 4) igei, főnévi, számnévi és névmási szinonimák.

A) A hallgató fokozottan tisztelt személy

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Aboji	kkeso	täg	eso	ilg	uši	mnida
Tongsäng	i	chib	eso	ilg	0	sumnida

'Apám otthon olvas'

'Öcsém otthon olvas'

1. *aboji* 'apa'
tongsang 'öccs'
2. - *kkeso*: nominativus [+ tisztelet]
- *i*: nominativus [- tisztelet]
3. *täg*: 'ház, otthon' [+ tisztelet]
chib: 'ház, otthon' [- tisztelet]
4. - *eso*: inessivusi esetrag
5. *ilg* -: 'olvas' (*igető*)
6. - *uši* -: infixum [+ tisztelet]: itt a mondat alanyára vonatkozik
7. - *mnida* / - *sumnida*: mondatzáró végződés [+ tisztelet]: a hallgatóra vonatkozik

A tiszteletiség kategóriáját érvényesítő nyelvi eszközök hierarchiájában az állítmányhoz kapcsolódó végzések az elsők, a legfontosabbak. Így például, saját apámról szólva megengedett az egyéb tiszteleti alakváltozatok mellőzése, az állítmányhoz csatolt -*ši* / -*uši* tiszteleti infixum kivételével: *Abojiga chibeso ilgušimnida*. Ha viszont a mondat alanya másik ember apjára vonatkozik, a tiszteletiség minden rendelkezésemre álló eszközét illik mozgósítanom: *Abojikkeso tägeso ilgušimnida*.

B) A hallgató kevéssé tisztelt személy

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Aboji	kkeso	täg	eso	ilg	uši	o
Tongsäng	i	chib	eso	ilg	0	o

'Apám otthon olvas.'

'Öcsém otthon olvas.'

1–6.: lásd A)

7.: -o : mondatzáró végződés [- tisztelet]

Az eddigiekben azt tapasztalhattuk, hogy a koreai nyelvben a beszédszituáció három eleme közötti kölcsönös viszony nyelvileg leginkább a *beszélő–hallgató*, valamint a *beszélő–alany* síkján fejeződik ki. A *hallgató–alany* reláció nyelvileg nem annyira releváns, hiszen a kettejükét kapcsolatba hozó beszédszituáció viszonylag ritka.

C) A hallgató és az alany is fokozott tiszteletre méltó személy

1.	Aboji!	Harabonim	kkeso	ilg	uši	mnida
2.	Harabonim!	Aboji	ga	ilg	0	sumnida

'Apa! Nagyapa olvas'

'Nagyapa! Apa olvas'

A fenti mondatokban az *ilg-ta* 'olvas' ige eltérő ragozásával utalhatunk a hallgató–alany közötti viszony jellegére. A (2.) mondatban az alany (apám) – fiatalabb generációhoz való tartozása révén – a hierarchia alsóbb fokán áll, mint a hallgató (nagyapám), a hozzá tartozó állítmányhoz ezért nem illeszthető hozzá a *-ši- /- uši-* tiszteleti infixum (ez egyébként – ha nem a nagyapához viszonyítjuk – életkora alapján az apát illetné meg; lásd az **A**), **B**) példamondatokat). Mindez azonban ma már inkább csak a hagyományos nyelvre jellemző: a nyelvművelő kézikönyv tanácsa szerint a tiszteleti infixum használata ajánlható a (2.) mondatban is (Pang 1991, 135).

Nyelv és társadalmi hierarchia

A konfuciánus etikett magyarázza azt a jelenséget is, hogy a koreában (és a többi kelet-ázsiai nyelvben) a személynevek (elsősorban utónevek) és a személyes névmások használata jóval korlátozottabb, mint a nyugati nyelvekben; helyette a családi vagy hivatali hierarchiában elfoglalt pozíciót jelölik meg: *tanár úr, osztályvezető úr, sógorasszony* stb. A családnév használata megengedett: *Kim tanár úr* stb. Az utónevet többnyire csak szűk családi körben vagy közeli barátok használják. A felületes szemlélőnek úgy tűnik, hogy a családban csak a gyerekeknek van utónevük, a szülők egy speciális hívó szóval (*yobo* kb. 'halló!', 'figyelj!') fordulnak egymáshoz. (Nem szabad azonban azt hinnünk, hogy ez a szó a házastárssal szembeni közönyt vagy ridegséget fejezi ki; minden az intonációtól, a hangszíntől függ: ezért is helyes, ha pl. angolra a *darling, honey* szavakkal fordítják!) A nagyszülők az unokák utónevével utalnak fiukra vagy menyükre: *Jóska mamája, Jani papája* stb. Még az azonos korú hivatali, munkahelyi kollégák sem szólítják egymást utónevükön. Ennek magyarázata valószínűleg az, hogy a konfuciánus tradíciók értelmében az utónév magántulajdon, és így idegenek általi használata a megfelelő tisztelet hiányát mutatja. Ezt a hagyományt a Koreában erős gyökerekkel

bíró sámánizmus is erősítette: a névmágia, azaz a hit abban, hogy a név gyakori emlegetése megidézheti az ártó szellemeket.

A tiszteleti tradíció rendkívüli fontosságát bizonyítja az a dél-koreai vizsgálat is, amely megállapította, hogy az angol *you* névmásnak legalább 64 koreai megfelelője van (ezek nagy része nem névmás!), s helyes alkalmazásuk még a koreaiaknak is nehézséget okoz (Koo 1992, 27–42). A hallgatót denotátumként jelölő személyes névmások használata terén a Távol-Keleten az egyszerűsödés történelmi tendencia. Az Edo-korszakban (1603–1867) a japán nyelvben 57 ilyen névmás, ill. névmási jellegű szó volt, a mai standard japánban viszont csak 13 (Koo 1992, 39). A személyes névmás a mai koreaiiban is nyelvi változóként jelentkezik, s a csökkenés elsősorban a fiatalabb nemzedék nyelvhasználatára jellemző. Az első személyű névmásra mint szociolingvisztikai változóra később visszatérünk. Mártonfi észak-koreai szakmunkára hivatkozva csak hét, második személyre utaló névmást említ (Mártonfi 1971–72, 104). Az észak-koreai nyelvállapotra valószínűleg az egyszerűsödés jellemző. A nyelvi etikett szigorúan tiltja a személyes névmás használatát olyan személyekkel kapcsolatosan, akik a társadalmi hierarchia magasabb fokán állnak. Komoly vétség tehát így fordulunk egy tanárhoz koreai nyelven: „*Ōn* hová utazik?” vagy „Tanár úr! *Ōn* hová utazik?” (Magyarul sem hangzik túl jól.)

A konfucianus társadalmakban a nő rendkívül alárendelt szerepet játszott, közrendű családokban gyakran fordult elő, hogy még nevet sem kaptak: elsőszülött fiúgyermekük nevével említették, szólították őket: *Jongcshol mamája* stb. A nyelvi etikett elvárásai ugyanakkor igen szigorúak voltak velük szemben, férje és férje szüleinek legzsarnokibb megnyilvánulásait is alázattal, nyelvilag kifogástalan módon kellett elviselnie. A hagyományos koreai családban a férj alacsonyabb beszédszinten szól a feleségéhez, míg a feleségnek az udvarias van előírva („csendőrpertu”). Egy napjainkban játszódo elbeszélés férfi és női hőse megismerkedésük után az udvarias alakot használta társalgásuk során, de az első szexuális kapcsolat után a férfi feljogosultnak érezte magát az alacsonyabb beszédszint használatára; a partnernő nyelvhasználata nem változott (Kim 1990, 132–139).

Eddigi megfigyeléseinkből már érzékelhető, hogy szociolingvisztikai szempontból rendkívül érdekes lenne a koreai rokonságnevek rendszerének összeállítása. Ez azonban igen nehéz feladat: a patriarchális, egészen a legutóbbi időig paraszti többségű és mentalitású koreai társadalom több száz lexikai egységből álló, ezzel kapcsolatos szóanyagának elsajátítása és helyes használata maguknak a koreaiaknak is komoly problémákat okoz. Ez különösen a mára érvényes: a kulturális közeg drámai változásai (szakítás a hagyományos nagycsaláddal, a hagyományos női szerep fellazulása) a nyelvhasználat változásához vezetnek ezen a téren is. A jövőbeli kutatás tárgya lehetne a két nagy történelmi-társadalmi fordulóponthoz kötni e rendszer módosulásait, egyszerűsödési tendenciáit (a modernizáció századfordulóhoz köthető elindítása, majd felgyorsulása a hatvanas évek elejétől). Két koreai rokonsági fogalom (‘feleség’, ‘férj’) elemzése során megpróbálom érzékeltetni a feladat nehézségeit. A vizsgálandó korpuszt koreai szépirodalmi alkotásokból és egy nyelvművelő kézikönyvből (Pang 1991) merítettem, s jelentős mértékben támaszkodtam a koreai ismerőseimmel folytatott konzultációkra.

Az európai nyelvekben is szinonimák sokaságával jelölhetjük e két fogalom valamelyikét, ezek azonban csak stilisztikai variánsok: *feleség*, (*kis*) (*kedves*) *feleség*, *hitves*,

(élete) párja, az asszony(ka), a vénasszony, oldalborda, mama, asszonytárs, (becses) neje, -né, nő(m) – vigyázat, névelővel 'barátnő, szerető' jelentése van! – stb. Valamennyi stilisztikai variáns fölé emelkedik egy „főváltozat” (feleség), amelyet gyakorlatilag minden beszédhelyzetben használhatok. Dr. Del Medico Imre egyik olvasói levelében a nyelvi demokratizmust e témakör kapcsán így védi: „Ötven évvel ezelőtt például csak egy embernek volt Magyarországon hitvese: Horthy Miklósnak hívták. Mindenki másnak, még a miniszterelnöknek is csak felesége volt. Az utolsó hitvese közéletünkben Rákosi Mátyásnak volt. Azóta csak feleségek vannak.” (Magyarország, 1988/9.) A Távol-Keleten érvényes nyelvhasználati normák szerint a tiszteletiség kategóriája által rangsorolt változatok közül kötelező választanunk, azaz a hivatali előjárómnak csak hitvese lehet. Ha nem így teszünk, kommunikációs problémáim támadnak. Az elemzést leegyszerűsítendő, mellőztem a megszólítást kifejező, hasonlóképpen bonyolult rendszerű szinonimasort.

A koreai 'feleség' szinonimasor jegymatrixa (referenciális szint)
(K = eredeti koreai; SK = sino-koreai; E = angol)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
ane (K)	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
cho (SK)	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
chipsaram (K)	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
ansaram (K)	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
anšikku (K)	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-
(NN) puin (SK)	-	-	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
samonim (SK)	-	-	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-
waiphu (E)	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
neja (SK)	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-
manura (K)	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+
NN omom/omi (K)	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
NN omma (K)	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
ä omma (K)	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
yophyonne (K)	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
kain (SK)	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-
ajumoni (K)	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
seksi (K)	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+

A megkülönböztető jegyek értelmezése:

1. semleges hangzású: „a feleség kötelessége”, „feleségnek való” stb.
2. saját feleségéről mondja egyenrangúnak vagy kevésbé tisztelt személynek.
3. saját feleségéről mondja fokozottan tisztelt személynek.
4. saját feleségéről mondja apjának, anyjának, apósának, anyósának.
5. saját feleségéről mondja egyéb rokonainak, ismerőseinek.
6. fokozottan tisztelt személy feleségéről.
7. egyenrangú vagy kevésbé tisztelt személy feleségéről.
8. a tanár feleségéről.
9. felveheti a *-kkeso* alanyesetragot [+ tisztelet].

10. a férj neve után illeszthető.
11. a gyereke neve után illeszthető.
12. elavulóban van (45 év alattiak ritkán használják).
13. konfuciánus konnotációjú, egyes értelmiségiek kerülik a használatát.
14. vidékies íze van, a műveltek kerülik a használatát.
15. csak a „modern boyok” (főleg értelmiségi fiatalok) között használt szó (arra utal, hogy a szóbanforgó feleség emancipált, nyugati szokásokat ismerő nő).
16. humoros hangzású, intimitást feltételez.

A táblázat szinonimáinak vizsgálata a következő tanulságokkal járt:

1) Néhány szó etimológiai elemzése a koreai nők hagyományos szerepére utal. A részben elavult, két-két sino-koreai szótagmorfémából szerkesztett *neja* és *kain* jelentése: 'benti, illetve otthoni személy, ember'; koreaira történt tükörfordításaiként (a XX. század elején) terjedt el az *ane*, *chipsaram*, *ansaram*, *anšikku*. Ezek a szavak konfuciánus konnotációjúak: régen a jobb házból való nő ideje nagy részét otthon, a ház legbelső, női részében töltötte. Sétálni csak lefátyolozva, meghatározott időben mehetett és oda, ahol idegen férfikkal nem találkozhatott. Elszigeteltségét csak növelte, hogy a magas téglakerítés mögül ki sem leshetett az utcára.

2) Általános tendencia, hogy mindig az idegen, a sino-koreai szó a választékosabb, udvariasabb.

3) Vannak szavak, amelyeknek csak a mellékjelentése 'feleség': *omma*, *omom/omi* 'mama, mami'; *ajumoni* 'néni'; *manura* 'vénasszony'; *seksi* 'lány, menyasszony, mixernő'. Az is jól megfigyelhető, hogy a férj nem referálhat a feleségéről annak saját nevével („*Mari* a piacon volt”).

4) A tanár–növendék viszony rendkívül fontos a keleti kultúrákban, a konfuciánus tanok elsajátításában kulcsszerepet játszó tanár feleségéről egy – a rangsort vezető – tiszteleti alak (*samonim*) utal. A hagyományos nyelvhasználat fellazulását jelzi, hogy többen bármely tiszteletreméltó személy feleségét így nevezik, sőt a selyemfiúk így szólítják le a bárokban a kalandvagyó középkorú nőket (Pang 1991, 206).

5) Pang nyelveművelő cikkgyűjteményéből megtudhatjuk, hogy megengedetté vált, sőt kívánatos az udvarias alak (*puin*) használata kevésbé tisztelt személy feleségéről szólván is (demokratizmus). Ugyanakkor elítélik a *samonim* jelentésmezejének bővítését, védve a tanulás és a tanárok hagyományos kultuszával összefüggő nyelvhasználati formát (Pang 1991, 73–80).

6) Az angolból átvett *waiphu* (< wife) két dolgot bizonyíthat: 1. az átvétel vagy egy többé-kevésbé funkciótlan divatszót eredményezett, hasonlóképpen a *wine*, *milk*, *mister* stb. használatához, 2. vagy pedig a fiatalabb nemzedék egy része szűknek érzi azt a kulturális közeget, amelyben a túl bonyolult nyelvhasználati formák közötti eligazodás szinte lehetetlen.

A férj szinonimasor hasonlóképpen van megszerkesztve, kultúrtörténeti szempontból legérdekesebb elemei mind motivált szavak: *pakkath* + *orun* / *yangban* 'kinti / külső úr'; *pakkath* + *saram* 'kinti / külső ember' jelentésük van; a távol-keleti kultúrkörben – a női szereppel ellentétben – a férfi legjellemzőbb létállapota a házon kívüli teendők intézése volt. Ebből a szokásból mára sok megmaradt: a férj barátaival és munkatársaival gyakran „kimarad”, étteremben vacsoráznak (az otthoni vendéglátás nem szokásos); a családtagok, a feleség ritkán képezik beszélgetés tárgyát, az intimszféra többé-kevésbé tabunak minősül.

A konfucianus gondolkodásmódban a kollektivitás magasabb értéket képvisel, mint az individualizmus: az egyén valamely közösség részének látja magát, és mások is őt. Ez a szemlélet jól megfigyelhető a birtokos névmások alkalmazásakor: az egyes szám első személy csak akkor használatos, ha a beszélő kizárólagosan birtokol valamit. Ha a birtok kollektív tulajdonként is felfogható, akkor a többes szám első személy használata természetes a koreaiak számára: „*hazánk*” „*lakásunk*”, „*apánk*”, „*anyánk*”, sőt: „*feleségünk*”. Az utóbbi két szóval kapcsolatos megállapításaink ma már csak korlátozottan, a középkorúak és idősek nyelvhasználatára érvényesek; a fiatalok a *feleségem*, *férjem* alakot preferálják (valószínűleg nyugati nyelvi és gondolkodásbeli hatásra). Ezzel párhuzamosan egy másik, szintén életkortól függő nyelvi változó is megfigyelhető. A koreaiakban a személyes névmásnak első személyben is – a hallgatóra vonatkozó tisztelet mértékének megfelelően – két alakja van: *na* 'én'; *cho* 'én' (önmagamat lefokozó alak, „csekélységem”); a koreaiakban nem motivált szó, akkor kell mondani, ha a hallgató fokozott tiszteletre érdemes személy). Újabban a fiatalok kerülnek a *cho* használatát, régimódinak érzik, a *na* változat válik dominánssá körükben (Chang 1983, 261). Ugyanez a kettősség jellemzi a többes szám első személy használatát is: az *uri* kiszorítja az alázatos *chohi* alakot.

Nyelvi érintkezés: angol kölcsönszók a koreaiakban

A nyelv és a kultúra kapcsolatának elemzésekor igen tanulságos lehet két nyelv érintkezésének vizsgálata: melyik nyelvből, mely szavakat (esetleg nyelvtani szerkezeteket) vesznek át, milyen társadalmi, kulturális körülmények indokolják a kölcsönzést. A koreai nyelvre – mint sok más fejlődő és fejlett ország nyelvére – igen nagy hatással volt az angol nyelv; ennek a hatásnak az elemzése szociolingvisztikai szempontból rendkívül érdekes. A vizsgálatot rövid történeti áttekintéssel kezdem.

Korea Japánnál jóval később lépett a modernizáció útjára. A századfordulón ezért válhatott nagyhatalmi vetélkedés tárgyává, ami végül a Japán általi gyarmatosításhoz vezetett (1910–1945). Ebben az időszakban a nyugati civilizáció eszméi és tárgyi valósága japán közvetítéssel jutottak el Koreába, s az új jelenségek nyugati nevei a japán nyelvi modell hatására váltak a koreai nyelv részévé mint kölcsönszavak és tükörszavak.

Az angol nyelvi elemek kölcsönzésének folyamata a II. világháború után még inkább felgyorsult az USA-val való sokoldalú katonai és gazdasági kapcsolatok következtében. A japán közvetítés szerepe lecsökkent. 1945 és 1988 között mintegy 3 millió amerikai katona szolgált hosszabb-rövidebb ideig egymást váltva Koreában. A személyi kapcsolatok egyre intenzívebbé válását az is mutatja, hogy míg 1970-ben mindössze 50 ezer koreai nemzeti-ségű élt az USA-ban, számuk 1990-re 1,1 millióra duzzadt; egyedül Los Angelesben félmillió koreai él. Ma már több koreai él az USA-ban, mint japán vagy kínai! Az ott tanuló koreai állampolgárságú egyetemisták kb. 30 ezren vannak.

A neokonfucianus hagyományok dogmatikus tiszteletével párhuzamosan kialakult elzárkózottságot, amellyel Korea kiérdemelte a „Remetekirályság” gúnynevet, a XX. században a nyitottság, az újra való fogékonyság váltotta fel. A konfucianus tulajdonságok másik oldala került előtérbe: a fegyelmezett tanulás képessége, az újat nyújtani tudó mester tisztelete és követése. Politikai, társadalomlélektani motiváció is szerepet játszott ebben a folyamatban: bizonyítási kényszer egyrészt a megvetett gyarmatosító, Japán, másrészt a kommunista Kína és Észak-Korea irányában. A korösszetételében rendkívül fiatal dél-koreai társadalom szivacsként szívta és szívja magába a nyugati

tudomány és kultúra eredményeit azok – többnyire angol – nevével együtt. A Nyugattal történő megismerkedés történelmileg viszonylag rövid idő alatt és igen nagy intenzitással ment végbe. Ez magyarázhatja, hogy az új jelenségek anyanyelvükön történő megnevezésére nem maradt idő. Hogy az angol szókészlet milyen jelentős szerepet játszik ma a koreai nyelvben, ennek eldöntéséhez elegendő megnézni, hogy az angol *hand* szónak hány származéka szerepel koreai (!) szóként: *hand, hand drill, hand wise, handbag, handball, handbrake, hand-off, hand organ, handcar, hand truck, handling*. Ez a nagy mennyiségű angol szóanyag sem tudta azonban fellazítani a koreai szókészlet hagyományos struktúráját: az angol kölcsönszók aránya 5–6 százalék körül van (a magyarban 1,6 százalék; a japánban 8–10 százalék). (Magyar adat: Ország 1977, 153; japán adat: Varga 1993, 1–5.) A koreai szókészlet döntő többségét eredeti koreai és „kínai-koreai” elemek alkotják, Japánhoz és Vietnamhoz hasonlóan a kínai szótagmorfémából összeállított „sino-koreai” szavakat nem tartják – a hagyományos értelemben véve – kölcsönszónak.

Szókincs-statisztikai vizsgálatok az idegen nyelvi elemek számának fokozatos növekedését jelzik, másrészt eltérő szótárszerkesztői gyakorlatot mutatnak: nincs egyetértés abban, hogy melyik szó minősüljön kölcsönszónak (van olyan szótár, amelyben a *yes* és a *good morning* koreai szóként is szerepel!). Egy 164 ezer szavas nagyszótár (1957) 45,47 százalék eredeti koreai, 52,11 százalék sino-koreai és csak 2,43 százalék idegen szót tartalmaz (a idegen szavak 85–90 százaléka angol eredetű.) Az 1961-es 258 ezer szavas Nemzeti nagyszótárban az eredeti szavak aránya mindössze 24,4 százalék, a sino-koreaiaké 69,32 százalék (!), s 16 ezer (6,28 százalék) idegen szó zárja a sort. Tanulságos az egyes újságok nyelvezetének elemzése is: 1983. július 28-án a *Chosun Ilbo* című napilap 1145 szót tartalmaz, s ezek közül 107 (5,72 százalék) idegen szó. Összehasonlításként: a Japán Nyelvtudományi Intézet hasonló vizsgálata 12,6 százalék idegen szót mutat ki (döntő többségük ott is angol eredetű). Még magasabb az idegen szavak aránya a koreai terméknevek között; ruhaipar: 66 százalék, illatszer: 67 százalék, jégkrém: 61 százalék stb. Az idegen eredetű cégnevek esetén a ruhaipar részesedése 60 százalék, a cipőiparé 67 százalék, míg a szórakoztatóiparé csak 19 százalék (Li 1995, 5).

A külföldiek számára készült kezdő koreai nyelvkönyvek szóanyagának vizsgálata is jelzésértékű lehet: a *Speaking Korean I*. kötetének (1984) angoltól kölcsönzött szavai: *bus, necktie, coffee, taxi, television*. A Koryo Egyetem 1991-es, modernebb szemléletű nyelvkönyvében (I-II. kötet) a 990 szóból már 33 idegen szó, s közülük csak kettő nem angol eredetű (a portugál *pan* 'kenyér', a német *arbeit* 'mellékállás' jelentésben, mindkettő japán közvetítéssel). Az angol szavak: *guitar, necktie, note, bus, bell, ball-pen, shampoo, sofa, shopping, icecream, elevator, juice, camera, coffee, coat, cola, classic, taxi, call-taxi, tennis, tennis-racket, television, party, pop-song, program, ski, stress, card (credit card), soup, Christmas, paint* (az egyszerűség kedvéért itt is mellőztem a koreai hangalakokat).

Az angoltól átvett kölcsönszavakat vizsgálva képet alkothatunk arról, milyen különbségek voltak vagy vannak a Kelet és a Nyugat életformájában, kultúrájában. Az *ink* és *pen* szó átvétele elárulja, hogy a koreai tust és ecsetet használt korábban, a *table* szó azt jelzi, hogy a padlón „törökülésben” ülő koreai rendkívül alacsony, az európaiától lényegesen eltérő asztalt (*takcha*) használt. Az ülőalkalmatosságot többnyire nélkülöző koreaiak a szék megnevezésére csak egy szót ismertek (*uija*), míg az angolok legalább négyet (*chair, stool, bench, sofa*): ez lehet az oka annak, hogy közülük – e tárgyakkal

megismerkedve – kettőnek a nevét is átvették a koreaiak *bench'i* és *sop'a* hangalakokkal. A padlón való ülést az is indokolta, hogy a hagyományos koreai házakban padlófűtést (*ondol*) használnak. Ennek következtében viszont nem ismerték a kályhát: Dél-Koreában az angol *stove*, Északon az orosz *pecska* szóval jelölik ezt a tárgyat. A pálcikával evő koreaiak az angoltól vették át az evőeszközök nevét (*knife, fork, spoon*). Az étkezési kultúra ízeit tekintve talán a legnagyobb különbség a tej és a tejtermékek európai méretű tiszteletének hiánya volt, ezért vették át a *milk, butter, cream, cheese, sour cream* szavakat. (Korábban azt tartották, hogy a tehéntej ivása káros a gyermek egészségére.) Más, angol eredetű ételnevek: *cake, salad, cutlet, pork, fried chicken, cabbage* stb.

A sport terminológiájában körülbelül olyan a helyzet, mint nálunk a harmincas évek angol eredetű futball terminológiájának megmagyarosítása előtt. Ízelítőül néhány angol szót, amelyet a koreai adaptált: *sports, relay, ranking, warming up, coach, training, goal, corner cick, offside, tennis, ball, wrestling, butterfly* ('pillangóúszás'), *turn* ('fordul', úszásban), *hammer* ('kalapács', sporteszköz), *racket, golf* stb.

A műszaki életben rengeteg az angol jövevényszó, elég az autózás terminológiáját említeni. A *haendul* szó rövidülés a *handle bar* 'kerékpárkormány' szerkezetből, de (*steering*) *weel* 'autó kormánykereke' és *knob* 'autókilincs' jelentése is van a koreaiiban. Egyéb példák (átírás nélkül): *tire, wiper, valve, fender, trunk* ('csomagtartó' és 'bőrönd' is), *cylinder, bearing, gear, accelerator, piston, piston rod, piston ring, door* ('autóajtó'), *light, winch, carburator* stb. A *brake* szó japán és koreai kiejtéssel is meggyökeresedett: *bureki* (jp.), *bureik'u* (kor.). Származékszavait is átvették: *brake-drum*, 'fékdob', *brake-lining* 'fékbetét'.

Az angoltól származó kölcsönszavak magas arányának kialakulásához az is hozzájárulhatott, hogy az ún. nemzetközi műveltségyszavak és földrajzi nevek túlnyomó többsége is az angol nyelv közvetítésével és angol hangalakjában került a koreaiába: *khathegori* < category, *bayolin* < violin, *khaerikhochho* < caricature, *baikhing* < viking, *Juphitho* < Jupiter, *dainomaihu* < dynamite, *phaenthomaim* < pantomime, *phurimiom* < premium, *Indochhaina* < Indochina, *Pholländu* < Poland, *aisothophu* < isotope stb. Előfordul, hogy latin, illetve görög eredetűnek tartanak angol kiejtésben meggyökeresedett szavakat: *allibai* < alibi, *deitha* < data. Előfordul, hogy ugyanazt a nemzetközi szót két nyelvből is átvették, mára általános tendencia az angol változat preferálása: *beton* (fr.) → *bethong*; *concrete* (ang.) → *khonkhurithu*; *Virus* (ném.) → *birusu*; *Virus* (ang.) → *bairosu*; *beer* → *biru* (a hollandból japán közvetítéssel); *beer* → *bio* (ang.)

Észak- és Dél-Korea eltérő politikai orientációját jelzi, hogy míg Délen az angol, Északon az orosz kiejtés közvetítette az alábbi nemzetközi szavakat:

Észak	Dél	
<i>kkamppaniya</i>	khemphein	'kampány'
<i>kkabel</i>	kheibul	'kábel'
<i>guruppa</i>	gurup	'csoport'
<i>tturakttoru</i>	thurektho	'traktor'
<i>ppuroguramma</i>	phurogurem	'program'
<i>ppurochenth</i>	phosenth	'százalék'
<i>akkajemiya</i>	akhademi	'akadémia'
<i>ijeologiya</i>	ideologi	'ideológia'

Mivel a nemzetközi szavak a dél-koreai nyelvváltozatban angolos alakjukban honosodtak meg, a nyelvileg kevésbé iskolázott koreaiak az angolra mint valamiféle európai alapnyelvre tekintenek, amit az európaiak többsége használ. A latin betűket sokan azonosítják az angol ábécével: „Vietnam, a Fülöp-szigetek, Malajzia és Indonézia, mivel nem volt saját ábécéjük, az angol ábécét választották.” (Li 1995, 6). A tévedés oka az lehet, hogy a koreaiak angol nevükön ismerik a latin betűket: *ei, bi, si* stb.

Míg a japánban a kölcsönzött szó hangalakja gyakran a felismerhetetlenségig megváltozott (*sekuhara* < sexual harrasment), a koreai esetében sokkal jobb a helyzet. Ennek fő oka az, hogy a koreai írás (hangul) – a szótagjelölő japán *kana* írással ellentétben – hangjelölő, s így a kölcsönzők eredeti ejtést megközelítő módon történő lejegyzésére sokkal jobb az esélyek. A korlátozott számú szótaggal rendelkező kínai sem képes megfelelően reprodukálni az idegen szó hangalakját, így érthető, hogy a koreai kiejtés és ábécé a nemzeti büszkeség tárgya Koreában. A következő megállapítás – amely kielégíti a koreai nacionalizmus Japán és Kína ellenes igényeit – az említett kínai és japán fogyatékoságok vonatkozásában tartalmazza az igazság elemeit: „Nyelvünk hangzóállománya igen gazdag, ezért bármely idegen szó kiejtését tökéletesen vissza tudja adni, írásunk – tudományos voltának köszönhetően – bármely hangot le tud jegyezni” (Ko 1989, 6). Azt bemutatandó, hogy ez korántsem valósul meg így (ez persze minden más nyelvre is érvényes), elég néhány angol szó fonológiai adaptációját felidézni: *suthuraikhu* (5 szótag) < strike (1 szótag), *phokhu / hokhu* < fork, *reidiphosuthu* < Ladies First (a többes szám végződése lemaradt). A legnagyobb problémát az angoltól lényegesen eltérő szótagszerkezet okozza: csak a V, VC, CV, CVC típus megengedett, a VC, CVC használatakor egy olyan megszorítás van, hogy a szótagzáró zár- és réshangok, diftongusok ejtése nem hallható, azaz < [CVC]. A koreai fül csak akkor hallja meg, ha epenhetikus magánhangzó követi (lásd a fenti példák mindegyikét). Két mássalhangzó csak szótaghatáron találkozhat. A fonológiai adaptáció kérdéseire nem térek ki, mert az nem szociolingvisztikai vizsgálódás tárgya, korábban foglalkoztam vele (Osváth 1997, 1–21). Alak- és jelentéstani beilleszkedésüket egy másik tanulmányban vizsgáltam (Osváth 1996, 269–272).

Mint említettük, az angol szavak tömeges átvételét illetően a koreai nyelv a japán modellt követte. A felszabadulás után a Japán ellenes érzelmek hatására egyrészt a japán kölcsönszavaktól igyekeztek megtisztítani a koreai nyelvet, másrészt a japán közvetítéssel meghonosodott anglicizmusokat olyan hangalakkal váltották fel, amelyek a koreai kiejtés fennsőbbiségét bizonyíthaták a japánnal szemben:

1945 előtti hangalak (japán közvetítéssel)	1945 utáni hangalak (közvetlen kölcsönzés)	
<i>toragu</i>	thurok	'truck'
<i>suthobu</i>	suthobu	'stove'
<i>naihu</i>	naiphu	'knife'
<i>orimpikku</i>	ollimphic	'olympics'
<i>sugedo</i>	sukheithu	'skate'
<i>sarada</i>	sellodu	'salad'
<i>motha</i>	motho	'motor'
<i>taguši</i>	thekši	'taxi'
<i>sararimän</i>	sellorimän	'salaryman'
<i>khohi</i>	khophi	'coffee'

Yang szerint a japán közvetítéssel átvett angol kölcsönszavak kiiktatására tett erőfeszítések további szinonimapárok kialakulásához, jelentésdifferenciáláshoz vezettek. A középkorú koreai férfiak idiolektusában párhuzamosan él a japánból átvett és az újabb alak, eltérő jelentésárnyalattal: *mirukku* 'tejkaramella' (japános alak), *milkhū* 'tej' (koreai alak); *bando* 'band' *bändu* 'brass band' stb. (Pae 1967, 181). Megfigyelése 30 évvel ezelőtti nyelvvállapotot tükröz, ezért érdemes lenne ezt a jelenséget még egyszer megvizsgálni.

Az észak-koreai nyelvváltozatban sokkal több japánon keresztül átvett angol szó maradt fenn, valószínűleg amiatt, hogy angol-amerikai nyelvi és kulturális hatás az angol anyanyelvűekkel való kapcsolat teljes hiánya miatt egyáltalán nem érvényesülhetett.

Észak-Korea (átvétel a japánon keresztül)	Dél-Korea (közvetlen átvétel)	
<i>ppada</i>	botho	'butter'
<i>setha</i>	suwitho	'sweater'
<i>taiya</i>	thaio	'tyre'
<i>tomado</i>	thomatho	'tomato'
<i>reru</i>	reil	'rail'
<i>rora</i>	rollo	'roller'
<i>resiba</i>	risibo	'receiver'
<i>ppanccu</i>	phenchu	'pants'
<i>suphana</i>	supheno	'spanner'

Gyakran előfordul, hogy a koreai akkor is az angol kölcsönszót használja, amikor a minden szempontból megfelelő koreai szó a rendelkezésére állna. Ilyenkor a koreaiul beszélő a hagyományos, Koreában megszokott fogalommal szemben valamilyen speciális nyugati konnotációt tulajdonít a szónak. Ilyen a már korábban említett *wife* → *waiphu* átvétel, amely a jelentés-szűkülés egy speciális esetének is felfogható: a feleség jelentésköre szűkül, csak 'nyugati szokásokat ismerő, felvilágosult feleség' értelemben használják. További példák: *khülleshik umak* 'klasszikus zene, nyugati értelemben'; *dänsu* 'nyugati, modern tánc'; *ophera* 'nyugati opera' (koreai megfelelője a *kaguk* sino-koreai szó, amely két elemből áll: ének + dráma). A *kiss* → *khisu* 'csók' már századunk elején meghonosodott a koreaiiban. A legproduktívabb ige- és melléknév-képzővel igésítették is: *khisuhada* 'csókol'. A szó átvételére azért került sor, mert korábban a csók mint a tiszteletadás vagy a nemi aktus kísérőjelensége, jelképe ismeretlen volt a koreai kultúrában, neve sem volt. A *khisu*, *khisuhada* koreai megfelelőiről azt állítják, hogy az angol szó körülírásos fordításai, értelmezései: *ip-machuda* 'szájakat összeilleszt'; *ip-teda* 'száját rátesz' (Liszang 1988, 172-73). Véleményem szerint a csók mint a nemi aktus része nem lehetett ismeretlen a régi Koreában, beszélni róla nem volt szabad: nyelvi tabu lehetett.

Meglepetésként hathat, hogy átvették az angol *tea* szót is, hiszen Keleten a teaivás komoly társadalmi esemény, szertartás. A koreai *thi* mint kölcsönszó európai értelemben vett teaivásra, az azzal kapcsolatos szokásokra utal: *thipathi* 'tea party', *thirum* 'tea room', *thisuphun* 'tea spoon' (a teáscsészét igen, a teáskanalat nem ismerték).

A *knock* → *nokhu* átvétel oka az, hogy régen nem volt szokás Koreában a bebocsátást kérő kopogás, azt az intim szférába való durva behatolásként értékelték volna: köhé-

cseléssel, torokköszörüléssel jelezték a bebocsátás iránti igényüket, vagy egyszerűen megvárták, amíg a házigazda kinézett. A *raisuboksu* 'rice box' olyan műanyag vagy fém (tehát modern) edényt jelent, amelyben rizst lehet vásárolni, míg a *ssalthong* a hagyományos, rizs szállítására alkalmas faedényt jelenti. A *khi* kisméretű, európai eredetű, modern zárakhoz illő kulcsot jelent, koreai szinonimapárja, a *yolsve* nagyobb, hagyományos, koreai kulcs. A *buchu* az angol *boots* származéka; európai stílusú, elsősorban divattal kapcsolatos lábbelire utal, a sino-koreai eredetű *changhva* 'hosszú' + 'lábbeli' elemekből áll. Vannak olyan európai és amerikai kultúrával, gondolkodással kapcsolatos, igen bonyolult jelentéstartalmú melléknevek, amelyeket a koreai – a feladat nehéz volta miatt – meg sem próbál lefordítani vagy körülírni (ezt más nyelvekben sem teszik meg mindig); a koreai alaktanilag a *-hada* melléknévképzővel adaptálja: *senseishonohada* 'sensational', *khomikhada* 'comic', *egjothichada* 'exotic', *erothichada* 'erotic', *aironikhohada* 'ironical', *seksihada* 'sexy', *suphichihada* 'sporty', *jenthulhada* 'gentle', *hisutherikhada* 'histeric(al)', *sumathuhada* 'smart' stb.

Az angol eredetű kölcsönszavakkal kapcsolatban nem azok nagy száma az elsődleges probléma, hanem a funkció nélküli, ún. divatszók szinte korlátlan beözönlése. Kétnyelvű szótárak is szerepeltetik őket, annak ellenére, hogy megvan a jól ismert koreai megfelelőjük (átírás nélkül közlöm): *plan*, *taylor*, *wedding*, *ticket*, *speed*, *lamp*, *speech*, *cast* ('szereposztás'), *lesson*, *leather*, *lion*, *hero*, *heroine*, *water*, *rice*, *rain-coat*, *ferry* (*boat*) stb. Meglehet, mindegyikről be lehetne bizonyítani azt, hogy kisebb-nagyobb mértékben európai konnotációja van. Mégis, időnként – főleg a fiatalok beszédét hallgatva – olyan benyomásunk támadhat, mintha a dél-koreai nyelvváltozat elindult volna a pidzsinizálódás útján. Ez főleg akkor látszik, ha összevetjük a magyarországi helyzettel (amelyben hasonló tendenciák körvonalai látszanak kirajzolódni). A tömegkommunikációban, a szabadidőiparban nálunk is egyre több az angol szó, de senkinek sem jutna eszébe a telefonos kívánságműsort *telefonos request show*-nak nevezni, ahogy a koreaiak teszik (csak az első szó koreai): *chonhwa rikhwesuthu* *šo*. A magyar nyelvérzék tiltakozik a *hang-glider* és a *badminton* átvétele ellen, megmagyarosított *sárkányrepülő* és *tollaslabda* alakban; a koreai nem: *hängullaiho*, *badminthon*. Az *éhségstrájk* koreaiul *hongosuthuraikhu*, a tábortűz *khämphuphaio*. Az 'alvóváros' a koreaiiban *beduthaun* alakban él.

A divat, a szabadidőipar, a tömegkommunikáció üzleti érdekei ezidáig az idegen – elsősorban angol – szavak további elterjedését segítették elő. Hasonló tendencia természetesen az egész világon megfigyelhető, s a globalizáció, a számítógép elterjedése csak tovább erősítheti az ún. „angol nyelvi imperializmus” hatását. A nem hazai szó preferálásának gyakran vásárláslélektani okai vannak: az idegen elnevezést gyakran azonosítják az újszerűvel, a divatossal, a sikerrel a megszokott, régimódi hazaival szemben. Mindazonáltal Délen is tevékenykednek nemzeti érzéstől fűtött nyelvvédő mozgalmak, amelyeknek az érvelése az észak-koreai propaganda szóhasználatára emlékeztet: „Koreaiaknak kell lennünk nyelvünkben is, amely ma japán és amerikai hatások keveréke” – írja Kim Csi Ha, az igen tehetséges költő. Műve politikai indíttatású csúsztatás, hiszen a nagyszámú, gyakran funkciótlán idegen szó egyáltalán nem tudta megváltoztatni a koreai nyelv hagyományos rendszerét: ha a mintegy 60 százaléknyi kínai elem erre nem volt képes rá, hogyan lenne képes a 4–5 százalékot kitevő angol kölcsönszó?

JEGYZETEK

- Chang Joh-chin (1983): Reference in Korean Discourse. In: *Korean Language* (UNESCO kiadvány), Seoul, pp. 219–263.
- Karácsony Sándor (1985): *A magyar észjárás*. Budapest, Magvető.
- Kim Tae-Kil (1990): *Values of Korean People Mirrored in Function*, II. köt. Seoul, pp. 132–139.
- Koo, John M. (1992): The Term of Address „You” in South Korean Today. *Korea Journal*, 32. évf. 1. sz. pp. 27–42.
- Li Ui-do (1989): Urimal sogui wámaldul [Nyelvünk japán elemei]. *Hangul säsöšik*, Seoul, 1989/8. Pp. 4–6.
- Martin, Samuel (1975): A beszéd szintjei Koreában és Japánban. In: Papp Mária – Szépe György (szerk.): *Társadalom és nyelv*. Budapest, pp. 339–358.
- Mártonfi Ferenc (1971–1972): A személy-fogalom helye és szerepe a koreában. In: Hajdú Péter – Nyíri Antal (szerk.): *Nyelvészet i dolgozatok*. Szeged, pp. 101–108.
- Mártonfi Ferenc (1972): A tiszteletiség kifejezési formáiról a keleti, délkelet-ázsiai nyelvekben. In: Telegdi Zsigmond – Szépe György (szerk.): *Társadalom és nyelv*. Budapest, pp. 339–358.
- Okutsu Keichiro (1995): *Bevezetés a japán nyelvianba*. Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 200 p.
- Osváth Gábor (1996): A koreai modernizáció és az angol nyelv. In: Fáyné Péter E. (szerk.): *Szakmai Füzetek* (a Külkereskedelmi Főiskola kiadványa). Budapest, pp. 265–272.
- Osváth Gábor (1997): On the Phonological Adaptation of English Loans in Korean, Előadás az 1997-es budapesti orientalisztikai világkongresszuson. (Kézirat.)
- Országh László (1977): *Angol eredetű elemek a magyar szókészletben*. Budapest, 175 p.
- Pae, Yang Seo (1967): *English Loanwords in Korean*. The University of Texas, 192 p. (Doktori értekezés.)
- Pang, U – yong (1991): *Uri marui yejol* [Nyelvi etikett a koreában]. Seoul, 240 p. (Cikkgyűjtemény.)
- Suh, Cheong-soo (1996): A Cultural Perspective on the Korean Language. *Korea Journal*, 36. évf. 3. sz. pp. 40–52.
- Varga Szabolcs (1993): A jövevényszavak néhány képzési aspektusa a japán nyelvben (Külkereskedelmi Főiskola, szakdolgozat). Budapest. 45 p. (Kézirat.)
- Wardhaugh, Ronald (1995): *Szociolingvisztika*. Budapest, 364 p.
- Megjegyzés: a koreai szavak átírásakor McCune–Reischauer rendszerére támaszkodtam.